

РЕЦЕНЗИЯ

**от д-р Дора Стоилова Левтерова- Гаджалова,
професор в ПУ „Паисий Хилендарски”**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор”

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма „Специална педагогика”

Автор: Мария Иванова Димитрова

**Тема: Ресурсно подпомагане на ученици със специални образователни потребности,
включени в общообразователната среда**

Научен ръководител: доц. д-р Жана Атанасова Янкова - ПУ „Паисий Хилендарски”

1. Общо описание на представените материали

Представеният от Мария Иванова Димитрова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- нотариално заверено копие от диплома за висше образование (ОКС ‘магистър’)
- заповеди за записване в докторантура;
- заповед за провеждане на изпити от индивидуалния план и съответните протоколи за издържан изпит по специалността с успех мн.добър (5.00);
- протоколи от катедрени съвети, свързани с докладване на готовност за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;

- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на Педагогически факултет на ПУ „Паисий Хилендарски”.

Докторантката е приложила 6 броя публикации, от които 5 по темата на дисертационното изследване и една публикация по проект, като публикацията се отнася към значима актуална тематика, а именно мотивацията за академични постижения като фактор за успешното благополучие при ученици със специални образователни потребности.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантката е завършила ОКС „Бакалавър” по специалности: „Специална педагогика. Логопедия” и „Психология” и ОКС „Магистър” по специалност „Приложна психология” в ПУ „Паисий Хилендарски”. Мария Димитрова е преминала: обучения по „Терапия и обучение по метода Монтесори”, „Обща психодиагностика”, „Лесните ножици за деца със специални образователни потребности”, „Интерактивни методи на обучение при работа с деца със специални образователни потребности” и учебен стаж по психология в Института по психология към МВР.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработваният проблем в дисертационния труд е актуален и иновативен в научно-приложно отношение и пряко корелира със Закона за предучилищното и училищното образование и Стандарта за Приобщаващо образование. Конкретните задачи в дисертацията са поставени и успешно решени в научен и в практико-приложен план в настоящите условия на преход от интегрирано обучение към приобщаващо образование. Специални акценти се поставят на актуалните проблеми за подкрепящата среда, чрез и в която учениците със специални образователни потребности могат да демонстрират силните и слабите си страни и на екипната дейност на специалистите, работещи с деца и ученици със специални образователни потребности.

4. Познаване на проблема

Докторантката познава научната проблематика за ресурсното подпомагане на ученици със специални образователни потребности, включени в общобразователна среда и умело

внося интерпретации и креативни анализи, но би било полезно да разшири обхвата на използваните литературни източници.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Представената дисертацията е в обем от 284 стр., от които: 230 стр. основен текст, 9 стр. библиография и 45 стр. приложения. Позоваването на литературни източници е спрямо 119 източника, от които: 65 заглавия на кирилица и 54 заглавия на латиница. Анализите и резултатите в дисертационния труд са богато онагледени с 60 таблици, 100 фигури и 6 схеми.

Дисертационният труд е разработен в в увод, три глави и заключение.

Първата глава е посветена на теоретичните аспекти на изследваната проблематика за възникване и развитие на ресурсното подпомагане и понятийния и терминологичния апарат, за нормативната уредба на интегрираното обучение, приобщаващото образование и ресурсното подпомагане на ученици със специални образователни потребности, включени в общообразователна среда, за класификацията на деца и ученици със специални образователни потребности, за нагласите на педагогическите специалисти към ресурсното подпомагане на ученици със специални образователни потребности в процеса на обучение. Представени са законите за интеграция на Обединеното кралство (Англия и Уелс), САЩ и Испания. Макар да са представени едни от най-добре работещите законодателни актове в областта на интеграционните образователни модели възниква въпрос, изискващ обосновка: Защо са избрани точно тези законодателни модели? Отделните параграфи на теоретичното изследване са композирани в логическа свързаност, последователност и предоставят лесна четивност.

Във **втората глава** се представя дизайна на емпиричното изследване. Представени са ясно и точно обекта и предмета на изследването. Целта на изследването е коректно посочена. Задачите /6 на брой/ следват в логическа обвързаност поставената цел. Изведени са 4 /четири/ хипотези, една нулева и една алтернативна хипотези. Методите на изследване са подбрани целесъобразно, като методиката на емпиричното изследване е авторска батарея, представена като структурирана от един въпросник и четири анкетни карти. Презентирани са статистическите методи за анализ на получените резултати. За участниците в емпиричното изследване - педагогическите специалисти от общообразователните училища, от ресурсните центрове, на родители на деца без и със специални образователни потребности и при ученици без увреж-

дания от гимназиален етап (IX-XII клас) са представени демографски характеристики като пол, възраст, населено място, опит, клас и т.н. Представеният контингент на изследването е впечатляващ: 753 участници в изследването, от които: 34 директори на общообразователни училища в област Пазарджик; 148 учители, обучаващи съвместно ученици без и със специални образователни потребности в начален етап (I-IV клас) в област Пазарджик; 108 учители, обучаващи съвместно ученици без и със специални образователни потребности в прогимназиален етап (V-VIII клас) в област Пазарджик; 89 учители, обучаващи съвместно ученици без и със специални образователни потребности в гимназиален етап (IX-XII клас) в област Пазарджик; 130 специализирани кадри, от които 106 ресурсни учители, 12 психолози и 12 логопеди от ресурсните центрове за подпомагане на интегрираното обучение и възпитание на деца и ученици със специални образователни потребности (РЦПНОВДУСОП) в шест области, от които три в Южна България (Пазарджик, Стара Загора и Кърджали) и три в Северна България (Габрово, Монтана и Търговище); 135 родители на деца без и със специални образователни потребности от област Пазарджик; 109 ученици без увреждания от гимназиален етап (IX-XII клас) от град Пазарджик. Изследователската батарея е представена детайлно и според изискванията за изследователски инструментариум. Прави впечатление, че в обстоятелственото описание на изследователската батарея са представени четири въпросника, а не един въпросник и три анкетни карти, както е описано по-горе в методиката на изследователската батарея. Педагогическото изследване е осъществено в периода 2012-2015 г. и включва седем етапа.

В **третата глава** е представен анализа на резултатите. Внесени са клъстерен анализ, факторен анализ и процентен анализ на резултатите от авторската батарея. Представени са обособени и обобщени резултати между четирите целеви групи по въпросниците.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

В дисертационния труд се отбелязва формулиране и обосновка на нова научна област, а именно ресурсното подпомагане и подкрепящата среда за ученици със специални образователни потребности. Създадена е изследователска батарея в този контекст и са получени и доказани нови факти за нагласите за ресурсното подпомагане и подкрепящата среда за учениците със специални образователни потребности и приобщаващото образование.

Приемам приносите, посочени в дисертацията, а именно:

1. Осъществено е теоретико-емпирично проучване на политиките и нормативната уредба за ресурсното подпомагане на включените ученици със специални потребности в образователната среда в международен, европейски и национален аспект.

2. Установени и оценени са нагласите на педагогическите специалисти и родителите към ресурсното подпомагане в образователния процес на учениците със специални потребности.
3. Разкрити са същността, ролята и мястото на ресурсното подпомагане на педагогическите специалисти в процеса на обучение на ученици със специални образователни потребности.
4. Доказва се необходимостта от ресурсно подпомагане на включените ученици със специални образователни потребности в училищното приобщаване.

Отбелязаните приноси имат значение за научните проучвания в областта на приобщаващото образование и са ценни за апликиране в практиката на образователната сфера.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

От публикациите на Мария Димитрова, по темата на дисертационния труд са представени пет публикации, в които се представят данни от изследователски търсения и проучвания и теоретични анализи.

9. Лично участие на докторантката

Личното участие на Мария Димитрова в проведеното дисертационно изследване е несъмнено. Формулираните приноси и получени резултати са нейна лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът е направен съобразно изискванията, съответства и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Въпреки, внушителния брой участници в изследването – 753, авторската батарея за емпиричното изследване и многообразието на използвани статистически методи за анализ на резултатите не би могло да не се обърне внимание на следните неточности:

- налице са понятийни разминавания по отношение на участниците в изследването, които на места са обозначавани като изследвани лица, в други случаи като респонденти или контингент на изследването.

- подобно разминаване се отбелязва и по отношение на наименованието на отделните компоненти от авторската батарея. В дисертационния труд, втора глава се отбелязват четири методики, четири анкети /стр. 71/, един въпросник и три анкетни карти /стр.75/, представят се

четири въпросника /стр.72 и стр. 73/, в трета глава се анализират четири въпросника, и в автореферата се визират само въпросници;

- айтемите от въпросниците биха могли да изискват по-аналитична информация, а не само данни за необходимост, която е нормативно доказана;

- представените три дендограми от клъстърния айтемен анализ въпреки богатата си фактологичност не предоставят достатъчна аналитичност и интерпретативност. В аналогичен аспект са представени и данните от факторния анализ;

- в посочената литература присъстват автори и техни трудове, които не са използвани при теоретичния анализ.

Въпреки отправените бележки, дисертационният труд на Мария Димитрова се отличава с актуалност, с прецизно изпълнение на емпиричното изследване и стремеж към комплексно обхващане на всички фактори и компоненти, които имат влияние и отношение към тематиката на дисертационния труд.

12. Лични впечатления

Познавам докторантката Мария Димитрова от студент в бакалавърските програми. В процеса на своето обучение се е представяла като изпълнителна и стриктна, с високи амбиции за нови знания и постижения.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Резултатите от дисертацията, въпросниците или отделни айтеми от тях могат да се ползват при бъдещи проучвания и при други групи участници в изследвания. Самият дисертационен труд е сериозно доказателства в подкрепа на ресурсното подпомагане, на екипността на подпомагането, в комплексното педагогическо оценяване и в процеса на обучението на ученици със специални образователни потребности. Безспорна, промяната на нагласите към училищното приобщаване и към ресурсното подпомагане на учениците със специални образователни потребности не може да се реализира моментално защото отразява социални стереотипи. Смяната на социалните стереотипи изисква привеждането на много факти и доказателства, на аргументи и обяснителни модели, но колкото по-рано и по-осмислено настъпи промяната към приемане на различията в подкрепяща среда, а и чрез ресурсно подпомагане, толкова ефективността на приобщаващото образование би била по-качествена.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Педагогически факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантката Мария Иванова Димитрова **притежава** необходимите теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Специална педагогика“ като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Мария Иванова Димитрова в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика докторска програма „Специална педагогика“

08.09.2016 г.

Рецензент:

/Проф.дпн Дора Левтерова-Гаджалова/